Dydaktyka Informatyki 14(2019)
ISSN 2083-3156; e-ISSN 2543-9847
DOI: 10.15584/di.2019.14.4
http://www.di.univ.rzeszow.pl

Uniwersytet Rzeszowski

Tadeusz PIĄTEK

ORCID: 0000-0002-6883-9115, Dr, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, Wydział Zarządzania, Zakład Nauki o Bezpieczeństwie, Al. Powstańców Warszawy 8, 35-959 Rzeszów, e-mail: tpiatek@poczta.fm

KULTURA INFORMACYJNA KOMPONENTEM BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA I JEGO OBYWATELI

INFORMATION CULTURE IS A COMPONENT OF THE SECURITY OF THE STATE AND IT'S CITIZENS

Słowa kluczowe: kultura informacyjna, bezpieczeństwo, bezpieczeństwo państwa, edukacja dla bezpieczeństwa.
Keywords: information culture, security, state security, education for security.

Streszczenie

„Bezpieczeństwo" to pojęcie używane przez większość osób, niemniej jednak bez przymiotnika jest kategorią teoretyczną, wielorako i wieloaspektowo rozumianą. Bezpieczeństwo to stan braku zagrożeń. Z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa postrzeganego jako bezpieczeństwo jego poszczególnych obywateli istotnym elementem są cyfrowe kompetencje obywateli, które powinny stanowić podstawową zaporę przed zagrożeniami cyfrowymi. Kultura informacyjna – jej rozwijanie to z kolei jeden z głównych celów edukacji z zakresu szeroko rozumianej problematyki technologii informacyjno-komunikacyjnych, na wszystkich poziomach (etapach) kształcenia doby społeczeństwa informacyjnego.

Przedstawiona w artykule analiza zagadnienia kultury informacyjnej jako komponentu bezpieczeństwa obywateli, a tym samym bezpieczeństwa państwa stanowi fragment szerszych badań nt.: „Społeczne i kulturowe aspekty jakości bezpieczeństwa życia i pracy człowieka".

Abstract

"Safety" is a concept used by most people, but without an adjective it is a theoretical category, multiple and multi-aspect understood. Security is the state of no threats. From the point of view of the security of the state as the security of its individual citizens, an important element are the digital competences of citizens, which should constitute the basic barrier against digital threats. Information culture – its development is one of the main aims of education in the field of broadly understood issues of information and communication technologies, at all levels (stages) of educating the day of the information society.

The issues of culture presented in the analysis as elements of security, including the states of security, constitute a fragment of a broader research on: “Social and cultural aspects of the quality of life and human work safety”.

Wprowadzenie

Ważnym aspektem w zakresie polityki społecznej państwa jest polityka edukacyjna, czyli inaczej ujmując – edukacja obywateli. Celem polityki edukacyjnej jest zaproponowanie takiego systemu edukacji, w wyniku realizacji którego obywatele nabędą odpowiednie kompetencje życiowe, zawodowe itd. niezbędne do sprawnego funkcjonowania w społeczeństwie. Warunkiem sprawnego funkcjonowania człowieka w społeczeństwie jest zarówno bezpieczeństwo, jak i poczucie bezpieczeństwa w różnych wymiarach. W skali krajowej mówimy o bezpieczeństwie państwa, o uwarunkowaniach bezpieczeństwa państwa, ale wyraźnie należy zaznaczyć, że o bezpieczeństwie państwa możemy mówić wyłącznie poprzez pryzmat bezpieczeństwa jego obywateli. Nie ma państwa bez obywateli, podobnie jak nie ma bezpieczeństwa państwa bez bezpieczeństwa obywateli.

W społeczeństwie informacyjnym ważnym aspektem dbania o bezpieczeństwo jest zapobieganie i likwidacja zagrożeń, które często przybierają formę cyfrową i zagrożenia te określamy mianem cyberzagrożeń. O cyberzagrożeniach możemy mówić zarówno w odniesieniu do instytucji, w tym instytucji państwowych (e-administracja), publicznych (e-bankowość), jak i w odniesieniu do pojedynczego człowieka. Należy również zauważyć, że dzisiejsze „oddziaływania” jednego kraju na inny często przybierają charakter cyberdziałań, stąd też mówimy o wojnie cyfrowej, ataku cyfrowym, e-teroryzmie itd. Z powyższymi działaniami ściśle powiązana jest tematyka kultury informacyjnej, której poziom jest wskaźnikiem rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

W artykule przedstawiony został zarys problematyki badań związanej z pytaniem: Jaka jest skala e-zagrożeń i jaki jest wpływ tych zagrożeń na jakość bezpieczeństwa życia i pracy człowieka? Całość analiz przedstawiono w raporcie z badań w postaci monografii.

Kultura informacyjna

Wiek XX był okresem dynamicznych przemian społecznych, przemian wywołanych szybkim tempem rozwoju cywilizacyjno-społecznego – gospodarczego. Wraz z przemianami społeczno-gospodarczymi pojawia się nowy sposób postrzegania państwa, obywateli, uwarunkowań funkcjonowania człowieka w społeczeństwie. Następuje transformacja społeczeństwa industrialnego (przemysłowego) w społeczeństwo informacyjne. Społeczeństwo informacyjne

określane często mianem społeczeństwa wiedzy itp., to zbiór osób powiązanych ze sobą „relacjami społecznymi", gdzie podstawą funkcjonowania społeczno-gospodarczego staje się informacja, która po przetworzeniu przez danego człowieka staje się jego wiedzą.

Społeczeństwo informacyjne to ogół ludzi mających łatwe możliwości komunikowania się oraz dostęp do potrzebnych informacji, które wpływają na poprawę warunków, jakości życia, wykonywanie pracy oraz wypełnianie powinności obywatelskich[1].

Społeczeństwo informacyjne to społeczeństwo, które buduje swoje struktury na wartościach: wiedzy, informacji oraz technologiach, dzięki którym:

- wytwarza informacje,
- przechowuje informacje,
- przekazuje informacje,
- pobiera informacje,
- wykorzystuje informacje.

Wyznacznikiem rozwoju społeczeństwa jest jego kultura w rozumieniu kultury jego obywateli. Pojęcie „kultura" jako dorobek ludzkości w sferze niematerialnej często pojawia się w kontekście pojęcia „cywilizacja", czyli dorobku ludzkości w sferze materialnej. Należy zaznaczyć, że pojęcie „kultura" jest pojęciem obszernym; możemy mówić o syndromie (zbiorze) kultur rozumianych parcjalnie. W zbiorze tym dominującą jest kultura ogólna, na którą, czy też w skład której wchodzą inne kultury, tj. kultura techniczna, pracy, organizacyjna, bezpieczeństwa itd.

Społeczeństwo informacyjne – jego obywatele – powinno się cechować wysokim poziomem kultury informacyjnej.

Kulturą informacyjną jest poziom rozwoju społeczeństwa informacyjnego (grup i jednostek w danej epoce historycznej) uwarunkowany stopniem opanowania sił przyrody, osiągniętym stanem wiedzy i twórczości artystycznej oraz formami współżycia społecznego z wykorzystaniem technologii informacyjnych.

Kultura informacyjna to sposób życia danej zbiorowości; system wyuczonych wzorów zachowania się; całokształt dorobku ludzkości będący efektem stosowania szeroko rozumianych technologii informacyjnych.

Na kulturę informacyjną składają się:

- operatywna wiedza oparta na wiedzy ogólnej, umożliwiająca zrozumienie oraz krytyczną analizę zjawisk zachodzących w sferze intereakcji systemu: człowiek – technologie informacyjne – informacja,
- umiejętności intelektualne i manualne umożliwiające wykorzystanie technologii informacyjnych w celu wytworzenia dóbr i zaspokajania potrzeb jednostek i całego społeczeństwa,

[1] Por. T. Goban-Klas, P. Sienkiewicz, *Społeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania*, Kraków 1999, s. 43.

– przekonania i motywacje wobec informacji i technologii informacyjnych przejawiające się w zainteresowaniach i zaangażowaniu w problematykę informatyzacji społeczeństwa opartego na wiedzy i osobistej odpowiedzialności za jej skutki[2].

Kultura informacyjna, a w zasadzie obywatele wraz ze swoją kulturą, ma charakter dynamiczny i podlega różnym zmianom, które mogą oznaczać rozwój ukierunkowany pozytywnie lub negatywnie z punktu widzenia danego człowieka czy też całych zbiorowości.

Szczególnym zjawiskiem we wspomnianych przemianach kultury informacyjnej – społeczeństwa informacyjnego – jest m.in. to, że istniejącym materialnie instytucjom towarzyszy powstawanie instytucji wirtualnych realizujących podobne funkcje. W tym kontekście możemy mówić m.in. o telepracy[3], o elastycznych formach zatrudnienia[4], ale też nie można zapominać o pojawiających się nowych zagrożeniach dla człowieka, grup społecznych czy też całej zbiorowości określanej mianem społeczeństwa. Nowe zagrożenia związane ze społeczeństwem informacyjnym to m.in. cyberzagrożenia zarówno w odniesieniu do świata wirtualnego, jak i rzeczywistego lub inaczej zagrożenia wynikające z wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych zarówno w kontekście negatywnym, jak i pozytywnym, ale uwarunkowanym brakiem odpowiednich kompetencji.

W tym kontekście pojawiające się zagadnienie kompetencji jest zagadnieniem złożonym wynikającym z przemian kompetencyjnych większości grup zawodowych, społecznych. Innymi kompetencjami cechuje się tzw. klasyczny złodziej, a innymi e-złodziej, innymi handlowiec i e-handlowiec, konsument różni się od e-konsumenta itd. Pojawiły się pojęcia: praca i e-praca, pracownik i e-pracownik, człowiek (rzeczywisty wykorzystujący e-pracę) i e-człowiek (nierzeczywisty – wirtualny, ale o porównywalnych parametrach występujący w grach, symulacjach, w obsłudze klienta przez automaty, roboty itd.).

Bezpieczeństwo

Bezpieczeństwo – pojęcie odzwierciedlające brak zagrożeń i jego poczucie braku zagrożeń. Jak zauważa K. Malak[5]: bezpieczeństwo jest kategorią abstrakcyjną i funkcjonuje wyłącznie w teorii oraz w mowie potocznej. W praktycznej

---

[2] Por. T. Piątek, *Kultura informacyjna komponentem kwalifikacji kluczowych współczesnego nauczyciela*, Rzeszów 2010.

[3] Por. A. Zając, *e-Praca w cywilizacji wiedzy i społeczeństwa informacyjnego* [w:] *Nauki pedagogiczne w perspektywie społeczeństwa wiedzy i pracy,* red. Z. Wiatrowski, I. Pyrzyk, t. I, Włocławek 2010.

[4] A. Kulpa-Puczyńska, *Elastyczne formy zatrudnienia i organizacji pracy w percepcji studentów studiów pedagogicznych* [w:] *Wybrane problemy pedagogiki pracy w aspekcie przygotowania do zatrudnienia*, red. R. Gerlach, A. Kulpa-Puczyńska, R. Tomaszewska-Lipiec, Bydgoszcz 2008.

[5] K. Malak, *Typologia bezpieczeństwa. Nowe wyzwania* (8 lipca 2010 r.), http://stosunki-miedzynarodowe.pl/bezpieczenstwo/954-typologia-bezpieczenstwa-nowe-wyzwania (dostęp: 07.05.2019 r.).

działalności podmiotów bezpieczeństwa funkcjonuje z przymiotnikiem, określającym kogo personalnie lub jakiego obszaru podmiotowo lub przedmiotowo dotyczy. Bezpieczeństwo jest jednocześnie „stanem" i „procesem". „Stan bezpieczeństwa" oznacza wymiar, skalę trwałości, zasięg terytorialny bezpieczeństwa, natomiast „proces" to nieustanne kształtowanie i umacnianie bezpieczeństwa, określające zarazem jego dynamikę, o której najlepiej świadczy stale rosnący jego zakres podmiotowy, przedmiotowy i przestrzenny[6].

Bezpieczeństwo możemy dzielić m.in. z punktu widzenia:

1) podmiotowego: bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo międzynarodowe,

2) przedmiotowego: bezpieczeństwo polityczne, wojskowe, gospodarcze, społeczne, kulturowe, ideologiczne, ekologiczne, informacyjne itd.,

3) przestrzennego: bezpieczeństwo personalne (dotyczące indywidualnych ludzi – osób), lokalne (państwowo-narodowe), subregionalne, regionalne (koalicyjne), ponadregionalne i globalne (uniwersalne),

4) czasu: stan bezpieczeństwa i proces bezpieczeństwa,

5) sposobu organizowania: indywidualne (unilateralne) – hegemonizm mocarstwowy, izolacjonizm, neutralność, niezaangażowanie, sojusze (system blokowy), system bezpieczeństwa kooperacyjnego, system bezpieczeństwa zbiorowego[7].

Klasyfikacji – rozumienia – pojęcia bezpieczeństwa jest wiele, ale ta wielość ujęć świadczy o złożoności samego zagadnienia bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwa państwa składową bezpieczeństwa obywateli

Bezpieczeństwo państwa – narodu to zdolność narodu do ochrony jego wewnętrznych wartości przed zewnętrznymi zagrożeniami. Współczesny miernik szans istnienia, przetrwania i rozwoju państwa, społeczeństwa oraz jego obywateli[8]. Jak zauważa J. Stefanowicz: bezpieczeństwo stanowi „absolutny miernik szans przetrwania i rozwoju danego państwa, oceniać je należy relatywnie, to jest w stosunku do potęgi, zamiarów i możliwości innych państw lub ugrupowań, niekoniecznie ościennych"[9]. W tym też kontekście możemy mówić o bez-

---

[6] Por. R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje – struktury – funkcjonowanie*, Warszawa 1999, s. 30–32.

[7] A. Ciupiński, *Doktrynalne i instytucjonalne przesłanki bezpieczeństwa kooperacyjnego* [w:] *Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej,* red. T. Jemioło, K. Malak, Warszawa 2002; por. K. Malak, *Bezpieczeństwo jako kategoria i zjawisko społeczne*, „Piotrkowskie Zeszyty Międzynarodowe" 2007, nr 2, s. 91–95.

[8] Por. J. Kunikowski, *Słownik terminów wiedzy i edukacji dla bezpieczeństwa*, wyd. IV – rozszerzone, Siedlce 2015.

[9] J. Stefanowicz, *Bezpieczeństwo współczesnych państw*, Warszawa 1984, s. 18.

pieczeństwie ciągłym (państwowe, narodowe). Bez względu na epokę i ustrój dążeniem państwa i narodu, jest wola przetrwania, zachowania własnej egzystencji i tożsamości, a więc suwerenności i integralności terytorialnej, szansa ich utrzymania stanowi o poczuciu bezpieczeństwa danego państwa i jego społeczeństwa[10].

Bezpieczeństwo państwa rozpatrywane jest w kontekście szerszych wspólnot i tak możemy mówić o bezpieczeństwie europejskim[11] czy też światowym.

Bezpieczeństwo państwa (narodowe) – to stan społeczeństwa określony stosunkiem wielkości potencjału obronnego, jakim ono dysponuje do skali zagrożeń[12], to termin oznaczający poczucie pewności państwa w środowisku międzynarodowym, brak jego zagrożenia oraz ochronę przed zagrożeniem. W sensie ogólnospołecznym bezpieczeństwo obejmuje zaspokojenie potrzeb: istnienia, pewności przetrwania, stabilności i zadowolenia. Bezpieczeństwo, będąc naczelną potrzebą pojedynczego człowieka i grup społecznych, jest zarazem podstawową potrzebą państw i systemów międzynarodowych; jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia[13].

W kontekście bezpieczeństwa państwa jako bezpieczeństwa jego obywateli możemy mówić o kulturze bezpieczeństwa, która jest częścią szeroko pojmowanej kultury towarzyszącej człowiekowi od jego zarania. Jak zauważa wielu antropologów, z B. Malinowskim na czele, zapewnienie bezpieczeństwa leżało u podstaw humanizacji, stanowiło *conditio sine qua non* nie tylko przetrwania gatunku ludzkiego, ale także rozwoju innych płaszczyzn ludzkiej kultury[14].

Poruszając zagadnienie bezpieczeństwa państwa przez pryzmat bezpieczeństwa obywateli, niezwykle ważnym zagadnieniem jest bezpieczeństwo osób, osób które nie mogą lub nie potrafią się bronić przed zagrożeniami. Do tej grupy należą przede wszystkim dzieci, młodzież, osoby starsze, osoby wykluczone kompetencyjnie (wykluczenie cyfrowe).

Brak możliwości ochrony przed e-zagrożeniami wynika z jednej strony z braku kompetencji w zakresie posługiwania się technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, z drugiej zaś z braku umiejętności kontrolowania własnych zachowań wynikających z potrzeb rzeczywistych czy też potrzeb wytworzonych

---

[10] Tamże, s. 9.

[11] Por. J. Kukułka, *Leksykon pokoju*, Warszawa 1987, s. 27.

[12] B. Balcerowicz (red.), *Słownik podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1994, s. 6.

[13] J. Kukułka, *Leksykon pokoju…*, s. 29.

[14] J. Piwowarski, *Trzy filary kultury bezpieczeństwa,* „Kultura. Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje", nr 19, 2015, s. 21–33; por. S. Jarmoszko, *Nowe wzory kultury bezpieczeństwa a procesy deterioracji więzi społecznej* [w:] *Jedność i różnorodność. Kultura vs. kultury*, red. E. Rekłajtis, R. Wiśniewski, J. Zdanowski, Warszawa 2010; B. Malinowski, *Naukowa teoria kultury* [w:] *Szkice z teorii kultury*, red. B. Malinowski, Warszawa 1958, s. 101.

przez innych np. w ramach działań marketingowych, w ramach preferowania konsumcjonizmu (hedonizmu materialnego) itd.

Kluczem do zapewnienia bezpieczeństwa w tym przypadku jest edukacja w zakresie kształtowania postawy odpowiedzialności za siebie i innych, wobec siebie i innych[15], czyli inaczej ujmując propagowanie nieufności jako wartości[16], która spowoduje że nie staniemy się ofiarą e-przestępstwa[17].

Kultura informacyjna komponentem edukacji dla bezpieczeństwa

Z punktu widzenia systemu edukacji zadanie kształtowania odpowiedniego poziomu kultury informacyjnej przypada na edukację z zakresu przedmiotu „zajęcia komputerowe" itp. (w zależności od poziomu edukacji) oraz poza systemem edukacji w ramach działań rozwojowych – prospołecznych (kursy i inne formy doskonalenia kompetencji cyfrowych). Kultura informacyjna i kultura bezpieczeństwa, a szerzej ujmując bezpieczeństwo człowieka w społeczeństwie informacyjnym są ze sobą powiązane w sposób bezpośredni i pośredni. Bezpośrednie powiązanie oznacza, że nabyte kompetencje w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych na lekcjach „informatyki" powinny zapewnić podstawowe bezpieczeństwo, czyli kompetencje te powinny umożliwiać zapobieganie, przeciwdziałanie e-zagrożeniom w praktyce.

Powiązanie pośrednie to kompetencje społeczne nabyte w procesie edukacji[18], samoedukacji, doskonalenia i samodoskonalenia w tym zawodowego. Jak wcześniej wspomniano, odpowiednia postawa poparta wiedzą i umiejętnościami, w tym głównie postawa odpowiedzialności za siebie i innych[19] w odniesieniu do korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych stanowi klucz do bezpieczeństwa i poczucia bezpieczeństwa.

Edukacja dla bezpieczeństwa kojarzy się ze szkolnym przedmiotem pod tą samą nazwą, niemniej jednak w znaczeniu ogólnym edukacja dla bezpieczeństwa ma wymiar szerszy wyznaczany przymiotnikiem do słowa bezpieczeństwa

---

[15] Por. T. Piątek, *Odpowiedzialność za i wobec siebie i innych artefaktem planów życiowych i zawodowych* [w:] *Wartości w pedagogice. Wolność odpowiedzialność godność we współczesnej pedagogice*, red. W. Furmanek, Wyd. UR, Rzeszów 2013, s. 117–129.

[16] Por. T. Piątek, A. Opar, *Nieufność jako wartość w społeczeństwie informacyjnym* [w:] *Wartości w pedagogice. Urzeczywistnianie wartości,* red. W. Furmanek, A. Długosz, Wyd. UR, Rzeszów 2015.

[17] Por. T. Piątek, A. Opar, *Edukacja z zakresu TIK a problem wiktymizacji człowieka doby społeczeństwa informacyjnego*, „Dydaktyka Informatyki" 2017, nr 12, s. 57–62.

[18] A. Piecuch, *Edukacja informatyczna na początek trzeciego tysiąclecia*, Rzeszów 2008.

[19] Por. T. Piątek, *Odpowiedzialność za i wobec siebie i innych artefaktem planów życiowych i zawodowych* [w:] *Wartości w pedagogice. Wolność odpowiedzialność godność we współczesnej pedagogice*, red. W. Furmanek, Rzeszów 2013, s. 117–129.

stąd też mówimy o edukacji w zakresie bezpieczeństwa pracy, bezpieczeństwa życia, bezpieczeństwa wypoczynku, czasu wolnego, zabawy itd.

W „podstawie programowej kształcenia ogólnego z komentarzem – szkoła podstawowa. Informatyka": zapisano m.in. „Szkoła ma również przygotowywać ich (uczniów przyp. autora) do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w Internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci"[20].

W relacjach tych mogą wystąpić zagrożenia takie m.in. jak: uzależnienie od aplikacji internetowych, szkodliwe treści, pornografia, uwodzenie online, cyberpedofilia (w tym gromming – nawiązywaniu przez pedofilów oraz osoby wykazujące skłonności pedofilskie przy pomocy internetu kontaktów z nieletnimi w celu doprowadzenia do rzeczywistego z nimi kontaktu i seksualnego wykorzystania), seksting (przesyłanie intymnych zdjęć lub filmów), inne formy cyberprzemocy. Wymienione powyżej zagrożenia to tylko niektóre z zagrożeń jakie występują w e-rzeczywistości. Biorąc pod uwagę wyniki badań prowadzonych przez instytucje badawcze typu CBOS itp., dane z raportów Policji, widoczna jest duża skala tych zagrożeń dla współczesnego człowieka, a tym samym zagrożeń do sprawnego funkcjonowania państwa.

Coraz więcej danych na nasz temat jest dostępnych w sieci i co istotne, większość z nich zamieszczają dobrowolnie sami użytkownicy. Pytania, jakie się nasuwają: Czy informacje te przekazywane są świadomie?; Czy w sposób odpowiedzialny zakładając że odpowiedzialność to gotowość poniesienia konsekwencji?

W świetle badań GUS – do informacji najczęściej udostępnianych online należą: adres e-mail, który zamieszcza w sieci ponad połowa użytkowników (56%, w tym 9% dla wszystkich), zdjęcie, na którym widoczna jest twarz udostępniającego (55%, w tym aż 26% dla wszystkich), a także data urodzenia (51%, w tym 14% dla wszystkich)[21].

Analizując problematykę e-bezpieczeństwa w zakresie udostępniania danych osobowych należy zwrócić uwagę że wśród tych danych szczególny charakter mają „dane wrażliwe", chronione przepisami prawa.

---

[20] https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/2017/05/informatyka.-pp-z-komentarzem.-szkola--podstawowa-1.pdf (dostęp 28.10.2018 r.).

[21] Por. M. Felisiak, *Bezpieczeństwo w internecie.* Komunikat z badań nr 133/2018, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_133_18.PDF, Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia" (340) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganych komputerowo (CAPI) w dniach 6–13 września 2018 roku na liczącej 1023 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Zgodnie z rozporządzeniem o ochronie danych (RODO) danymi wrażliwymi (dane sensytywnymi) są szczególne kategorie danych osobowych, wymienione w art. 9 RODO[22] są:

- dane ujawniające pochodzenie rasowe lub etniczne,
- dane ujawniające poglądy polityczne,
- dane ujawniające przekonania religijne lub światopoglądowe,
- dane ujawniające przynależność do związków zawodowych,
- dane genetyczne,
- dane biometryczne (wykorzystywane w celu jednoznacznego zidentyfikowania osoby fizycznej),
- dane dotyczące zdrowia,
- dane dotyczące seksualności lub orientacji seksualnej.

Wykorzystywanie (przetwarzanie) danych osobowych wrażliwych jest zakazane, o ile nie jest spełniona jedna z przesłanek wskazanych w art. 9 ust. 3 RODO, m.in.:

- osoba, której dane dotyczą, wyraziła wyraźną zgodę na przetwarzanie tych danych osobowych w jednym lub kilku konkretnych celach, chyba że prawo Unii lub prawo państwa członkowskiego UE przewidują, iż osoba, której dane dotyczą, nie może uchylić zakazu,
- przetwarzanie jest niezbędne do wypełnienia obowiązków i wykonywania szczególnych praw przez administratora lub osobę, której dane dotyczą, w dziedzinie prawa pracy, zabezpieczenia społecznego i ochrony socjalnej, o ile jest to dozwolone prawem Unii lub prawem państwa członkowskiego UE lub porozumieniem zbiorowym na mocy prawa państwa członkowskiego UE, przewidującymi odpowiednie zabezpieczenia praw podstawowych i interesów osoby, której dane dotyczą;
- przetwarzanie dotyczy danych osobowych w sposób oczywisty upublicznionych przez osobę, której dane dotyczą[23].

Należy zaznaczyć, że określenie, dane wrażliwe (dane sensytywne) wymagających szczególnej ochrony oznacza szczególną ochronę nie tylko przez administratora danych, lecz również osobę, której dane dotyczą.

Umiejętność tej szczególnej ochrony swoich „danych osobowych wrażliwych" stanowi jeden z ważnych elementów kultury bezpieczeństwa człowieka.

Przedstawiony powyżej niewielki fragment wyników badań CBOS, wyraźnie uwidocznia tendencję zwiększania się „zagrożeń cyfrowych" wraz z rozwojem społeczeństwa informacyjnego. Potwierdzenie tych zjawisk (tych tendencji)

---

[22] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (CELEX: 32016R0679).

[23] Dane wrażliwe, https://pl.wikipedia.org/wiki/Dane_wrażliwe (dostęp: 07.05.2019 r.).

znajdziemy również w wynikach badań, raportach różnych instytucji m.in. GUS[24], BIOSTAT[25], PMR[26], danych Ministerstwo Cyfryzacji[27].

W prowadzonych badaniach dotyczących skali e-zagrożeń i wpływu tych zagrożeń na jakość bezpieczeństwa życia i pracy człowieka[28] badani wyraźnie wskazywali zarówno w badaniach jakościowych (wywiady, rozmowy), jak i ilościowych (ankiety), że zjawisko szeroko rozumianych e-zagrożeń wyraźnie wpływa na jakość bezpieczeństwa pracy i życia człowieka, że e-zagrożenia w dużej mierze wyparły zagrożenia te tzw. klasyczne.

Fakt, że obecnie „łopatą społeczeństwa informacyjnego" – podstawowym narzędziem pracy – stał się komputer spowodował zwiększenie natężenia obciążeń dla organizmu człowieka. W społeczeństwie industrialnym plecy robotnika bolały z wysiłku fizycznego, dziś plecy pracownika bolą z złej długotrwałej pozycji przy komputerze, do tego dochodzi jeszcze „stres informacyjny". Na pytanie, czy jakość życia twojego i rodziców jest wyższa, większość odpowiadała „zdecydowanie tak", „stać mnie na więcej", „wszystko jest dostępne" itp. Ale na pytania związane z ilością czasu pracy, bezpieczeństwem zachowania pracy – odpowiedzi nie są tak jednoznaczne i oczywiste.

Podsumowując ten wątek należy zauważyć, że „postęp – rozwój techniczno-cywilizacyjny" był, jest i będzie. Postępu – rozwoju nie da się zatrzymać. Pamiętając jednak, że „rozwój „przedmiotu lub podmiotu" to „przyrost podmiotu lub podmiotu, przyrost jego cech". Nie każdy przyrost, wzrost to postęp, zjawisko pozytywne, np. wzrost przestępczości, przyrost – rozwój komórek nowotworowych.

Zakończenie

Bezpieczeństwo państwa, jak wcześniej wspomniano, należy rozpatrywać przez pryzmat bezpieczeństwa jego obywateli. W dobie cyfrowej bezpieczeństwo to jest uwarunkowane w dużej mierze kompetencjami cyfrowymi, które są zabezpieczeniem przed e-zagrożeniami.

---

[24] *Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2013–2017*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5497/1/11/1/spoleczenstwo_informacyjne_w_polsce._wyniki_badan_statystycznych_z_lat_2013-2017.pdf (dostęp: 07.05.2019 r.); Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2018 r. https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5497/2/8/1/spoleczenstwo_informacyjne_w_polsce_w_2018_roku.pdf. (dostęp: 07.05.2019 r.).

[25] Por. M. Kurpaniuk, *IV badanie spamu w Polsce*, https://www.biostat.com.pl/czwarte-badanie-zjawiska-spamu-w-polsce.php (dostęp: 07.05.2019 r.).

[26] Prawie 70% młodych ludzi robi zakupy w sieci, http://www.research-pmr.com/pl/a31/pmr-prawie-70-mlodych-ludzi-robi-zakupy-w-sieci (dostęp: 07.05.2019 r.).

[27] Raport „Informatyzacja Państwa w latach 2004–2015", https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/raporty-dane-badania (dostęp: 07.05.2019 r.).

[28] Całość wyników badań – T. Piątek, *Społeczne i kulturowe uwarunkowania jakości życia i pracy człowieka,* Rzeszów 2019.

Jak zauważa M. Felisiak – z internetu korzysta w Polsce dwie trzecie osób dorosłych. Bezwiednie lub też intencjonalnie zostawiają oni w sieci informacje o sobie. Często udostępnienie prywatnych informacji jest warunkiem koniecznym do skorzystania z niektórych usług, np. z serwisów społecznościowych czy sklepów internetowych, ponadto stosuje się zachęty ich publikowania w postaci różnego rodzaju gratyfikacji. Obserwuje się występowanie presji społecznej w postaci konieczności przynależności do społeczności wirtualnej. Często słyszymy, że jakieś wydarzenie zostało oficjalnie skomentowane na facebooku, twitterze, swoją aktywność zawodową część osób prezentuje na instagramie, uznając to za coś normalnego, obowiązującego. Sieć internetowa – aktywność w sieci, w tym zwłaszcza zamieszczanie online prywatnych informacji, wiąże się z ryzykiem i ekspozycją na różne zagrożenia – począwszy od uciążliwego spamu, przez naruszenie prywatności i wykorzystywanie tych danych niezgodnie z pierwotnym przeznaczeniem, a skończywszy na oszustwach i kradzieżach[29].

Należy jednak zauważyć, że „narzędzia internetowe", jak każde narzędzia mogą służyć różnym zastosowaniom, zarówno tym postrzeganym pozytywnie z punktu wartości społecznych, jak i negatywnie. Manipulować człowiekiem można w różny sposób, przy pomocy różnych środków, niemniej jednak problem wydaje się uwidaczniać w sile rażenia tych środków, ich zasięgu itd. Cyfrowe media globalizują zasięg działania, a tym samym globalizują zagrożenia. Sposobem na redukcję tych zagrożeń wydaje się być kształtowanie postawy odpowiedzialności za i wobec siebie, za innych i wobec innych, a postawa ta poprzez rozwijanie kultury informacyjnej w dużej mierze wynika z edukacji w zakresie zastosowania, wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych, edukacji na różnych poziomach edukacyjnych, gdzie dominująca powinna być edukacja z przedmiotów szkolnych „zajęcia komputerowe" „informatyka".

Stąd też można stwierdzić, że edukacja z zakresu „technologii informacyjno-komunikacyjnych" stanowi ważny komponent bezpieczeństwa kompetencyjnego obywateli, a tym samym bezpieczeństwa państwa.

Bibliografia

Balcerowicz B. (red.), *Słownik podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1994.

Ciupiński A., *Doktrynalne i instytucjonalne przesłanki bezpieczeństwa kooperacyjnego* [w:] *Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej*, red. nauk. T. Jemioło, K. Malak, Warszawa 2002.

[29] Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia" (340) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganych komputerowo (CAPI) w dniach 6–13 września 2018 roku na liczącej 1023 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski. Źródło: M. Felisiak, *Bezpieczeństwo w internecie. Komunikat z badań* nr 133/2018, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_133_18.PDF

Goban-Klas T., Sienkiewicz P., *Społeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania*, Kraków 1999.
Jarmoszko S., *Nowe wzory kultury bezpieczeństwa a procesy deterioracji więzi społecznej* [w:] *Jedność i różnorodność. Kultura vs. kultury*, red. E. Rekłajtis, R. Wiśniewski, J. Zdanowski, Warszawa 2010.
Kulpa-Puczyńska A., *Elastyczne formy zatrudnienia i organizacji pracy w percepcji studentów studiów pedagogicznych* [w:] *Wybrane problemy pedagogiki pracy w aspekcie przygotowania do zatrudnienia*, red. R. Gerlach, A. Kulpa-Puczyńska, R. Tomaszewska-Lipiec, Bydgoszcz 2008.
Kunikowski J., *Słownik terminów wiedzy i edukacji dla bezpieczeństwa*, wyd. IV rozszerzone, Siedlce 2015.
Kukułka J., *Leksykon pokoju*, Warszawa 1987.
Malak K., *Bezpieczeństwo jako kategoria i zjawisko społeczne*, „Piotrkowskie Zeszyty Międzynarodowe" 2007, nr 2.
Malinowski B., *Naukowa teoria kultury* [w:] *Szkice z teorii kultury*, Warszawa 1958.
Piątek T., *Kultura informacyjna komponentem kwalifikacji kluczowych współczesnego nauczyciela*, Rzeszów 2010.
Piątek T., *Odpowiedzialność za i wobec siebie i innych artefaktem planów życiowych i zawodowych* [w:] *Wartości w pedagogice. Wolność odpowiedzialność godność we współczesnej pedagogice*, red. W. Furmanek, Rzeszów 2013.
Piątek T., Opar A., *Edukacja z zakresu TIK a problem wiktymizacji człowieka doby społeczeństwa informacyjnego*, „Dydaktyka Informatyki" 2017, nr 12.
Piątek T., Opar A., *Nieufność jako wartość w społeczeństwie informacyjnym,* [w:] *Wartości w pedagogice. Urzeczywistnianie wartości,* red. W. Furmanek, A. Długosz, Wyd. UR, Rzeszów 2015.
Piecuch A., *Edukacja informatyczna na początku trzeciego tysiąclecia*, Rzeszów 2008.
Piwowarski J., *Trzy filary kultury bezpieczeństwa,* „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje" 2015, nr 19.
Stefanowicz J., *Bezpieczeństwo współczesnych państw*, Warszawa 1984.
Zając A., *e-Praca w cywilizacji wiedzy i społeczeństwa informacyjnego* [w:] *Nauki pedagogiczne w perspektywie społeczeństwa wiedzy i pracy,* t. I, red. Z. Wiatrowski, I. Pyrzyk, Włocławek 2010.
Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje – struktury – funkcjonowanie*, Warszawa 1999.

Prawodawstwo

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (CELEX: 32016R0679).

Netografia

Felisiak M., *Bezpieczeństwo w internecie*. Komunikat z badań nr 133/2018, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_133_18.PDF.
GUS, *Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2018 r.* https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5497/2/8/1/spoleczenstwo_informacyjne_w_polsce_w_2018_roku.pdf.

GUS, *Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2013–2017*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5497/1/11/1/spoleczenstwo_informacyjne_w_polsce._wyniki_badan_statystycznych_z_lat_2013-2017.pdf.

http://www.di.univ.rzeszow.pl/index.html

https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/2017/05/informatyka.-pp-z-komentarzem.-szkola-podstawowa-1.pdf.

Kurpaniuk M., *IV badanie spamu w Polsce*, https://www.biostat.com.pl/czwarte-badanie-zjawiska--spamu-w-polsce.php.

Malak K., *Typologia bezpieczeństwa. Nowe wyzwania* (08 lipca 2010), http://stosunki-miedzynarodowe.pl/bezpieczenstwo/954-typologia-bezpieczenstwa-nowe-wyzwania.